

Achille Gorlato o 50-godišnjici spomenika Danteu u Puli (1901), koji je spomenik sada u »dobrovoljnom progonstvu«, »per evitare di essere profanato dallo straniero«, ali je siguran »di ritornare un giorno...«

Mnogo je vrednija Rassegna bibliografica: Ottilio Degrassi ocjenjuje Polaschekovu raspravu Pola u Real-Encyclopädijski Pauly-Wissowa, Bft (?) Sticottijev Tergeste u Inscriptiones Italiae i Scrinari-jin Tergeste u izdanjima Instituta di Studi romani i t. d., dok referat Camilla De Franceschi o knjizi La condanna dell' Italia nel trattato di pace (Rocca San Casciano, Cappelli, 1952), koju je napisao Attilio Tamaro u istom duhu kao nekada La Vénétie Julienne et la Dalmatie (1919) i Storia di Trieste (1924), zbog političke sentimentalnosti i irendentističke verbalistike ne zaslužuje ni svoje mjesto u Atti e Memorie ni blagi spomen u ovome Zborniku.

Na kraju svega priopćen je zapisnik godišnje skupštine Istarskog društva za arheologiju i domaću povijest, prve skupštine poslije rata, održane u Mlecima dne 11. svibnja 1952. Tu se oko sjedog predsjednika Camilla De Franceschi, u sjeni 36 u posljednjim godinama preminulih članova i uz pismene pozdrave po Italiji razasutih živih članova, skupio neveliki (nepoznati) broj patriota, nastanjenih u Mlecima i u blizini, da saslušaju izvještaj o teškom stanju društva i da izaberu odbor, u koji je ušlo vrlo malo Istrana. Budući da je Società istriana di archeologia e storia patria (nekada u Poreču, kasnije u Puli i sada u Mlecima) u stvari državna ustanova, trebalo bi repatriirati u Istru njezinu imovinu, osobito knjižnicu i arhiv, prema međunarodnom pravu, a njezinim članovima po Italiji slobodno je zajedno s Danteom čekati »il giorno di ritornare sotto il loggiato della veneta palazzina« u Puli. U zapisniku skupštine naime stoji napisano, da je talijanska vlada 1934 pretvorila ovo društvo »in una sezione della Deputazione per le Venezie«, ostavivši mu »il proprio nome, pur quale membro della Deputazione veneta, e lo conservò segnatamente nel sottotitolo della rivista sociale« (u Atti e Memorie).

Nikola Žic

»HISTORISCHE ZEITSCHRIFT« U POVODU 90-GODIŠNJIKE FRIEDRICHA MEINECKE-A.

»Historische Zeitschrift« posvećuje 2. broj svoga 174. sv. od oktobra 1952. 90-godišnjici doyena njemačke građanske historiografije Friedricha Meineckea. Poslije pozdravnog članka predsjednika Njemačke Savezne Republike Theodora Heussa piše o životu i ličnosti Meineckea poznati historičar Walter Goetz, a A. M. Reinold donosi bibliografiju njegovih radova.

Meinecke je historičar, koji je od kraja Bismarckove vladavine pa sve do poslije II. svjetskog rata reagirao u svojim radovima na sve važne i teške probleme njemačke stvarnosti. U Meineckevim se djelima osjeća utjecaj njegova porijekla iz ruske činovničke porodice, ali i rezultat njegova neumorna naučnog rada, koji ga dovodi do širega njemačkog shvaćanja, podložna doduše konzervativizmu i mnogim imperijalističkim idejama, ali i do svrhe njegova djelovanja — do pokušaja razjašnjenja »njemačkog problema« uopće. Meinecke je bio protivnik nacizma, te je imao vezu s oficirima, koji su spremali atentat na Hitlera. Veliku pažnju posvetio je problemu države, koju smatra najvažnijom silom u historijskom razvoju. Ovo tipično njemačko shvaćanje, vezano uz razvoj njemačkog »Machtstaata«, i danas je vrlo aktuelno. Meinecke pripada onoj generaciji historičara, koja je počela probijati uske okvire političke historije, ali je prešla u drugu krajnost, tumačeći histo-

rijske pojave gotovo isključivo iz »Geistesgeschichte«. I sama je državna sila, po Meineckeovu shvaćanju, ovisna u prvom redu o »duhovnom razvoju« (von geistigen Entwicklungen). Meineckeova filozofija historije je dakako skroz na skroz idealistička, ali ima određene pozitivne ciljeve, kojima Meinecke reagira na krvavu historiju imperijalističkog razdoblja Njemačke. Zadaća je historijskog istraživanja, po Meineckeovu shvaćanju, da pomogne razumijevanju zadataka, koje svaka generacija mora da izvrši u razvoju čovječanstva. Nauku treba čvrsto povezati sa životom, da bi se preko nje došlo do pogleda na svijet.

Možemo bez pretjerivanja reći, da su danas gotovo svi njemački građanski historičari Meineckeovi đaci. Aktualnost problema, koje je on pokušao obuhvatiti, i njegova shvaćanja, koja u sebi sjedinjuju ideologiju triju njemačkih buržoaskih generacija, učinili su ga centralnom figurom njemačke historiografije. Možda njegove ideje imaju danas još više utjecaja, nego što su ga imale kroz onih 40 godina sve do nacizma, kada je Meinecke, kao urednik »Historische Zeitschrift«, stajao u žarištu njemačke historiografije. Danas, naime, njemački historičari traže grčevitije nego ikada pogled na svijet, koji bi im pokazao izlaz iz njemačke i evropske katastrofe.

Ovaj broj »Historische Zeitschrift« donosi osim toga niz teoretskih radova, u kojima Meineckeovi učenici nastavljaju s razrađivanjem problema, koje je on sam potaknuo svojim radovima.

Eduard Spranger, *Aufgaben des Geschichtsschreibers*, ističe, da se u historijskom istraživanju bore dvije stvarnosti: stvarnost vremena, u kome historičar živi, i stvarnost razdoblja, iz kojeg potječu izvori, koje želi proučavati. Čovjek dakako ne može izaći iz svoje sadašnjice, ali »putujući« kroz razna historijska razdoblja njegov se horizont širi, i on postaje sposobniji i slobodniji da promatra tok događaja sa stanovišta, koje se nalazi nešto iznad njegove sadašnjosti i prošlosti, koju interpretira. Mnogi se historičari, kaže autor, pred ovom opasnošću hvataju grčevito golih fakata, ali ovi su samo vanjska strana zbivanja, koje svoj sadržaj otkriva tek historijskom interpretacijom. Po autorovu mišljenju historičar ne može razumjeti opću povezanost i smisao zbivanja (Sinnzusammenhang); on samo hvata fragmente te povezanosti sa stanovišta, koje je vremenski određeno. Ali ako možemo razumjeti pojedine djeliće historijskog zbivanja, zar ne postoji mogućnost, da će se ti fragmenti moći jednom spojiti u cjelinu?

U daljem toku rasprave dominira »filozofija«, koja po našem mišljenju pomalo opet zamagljuje ono, što je dosada rečeno. Historija, sumira autor svoje izlaganje, bavi se nadindividualnim povezanostima, u koje ulaze i ljudi kao cjelina. Te isprepletene veze imaju svoj smisao, a gdje je smisao, tamo je i — »duh«. I tako se opet susrećemo s moderniziranim izdanjem Hegelova apsolutnog duha.

I Walther Hofer se u raspravi *Geschichte und Politik* bavi odnosom historije i sadašnjosti te njene najizrazitije manifestacije — politike. On ističe, da poslije 1945 čitav niz pitanja kategorički traži odgovor, pa problem, da li iz historije možemo nešto naučiti, postaje aktuelniji nego ikada. Većina je današnjih historičara svijesna prolaznosti svih ljudskih postignuća. Njihova je historijska interpretacija u službi životnih pitanja upravo našeg vremena. Mi danas više ne pitamo: »Kako je zapravo bilo?« već: »Gdje mi zapravo stojimo?«, tj. na kojem stupnju historijskog razvoja se nalazimo. Ako je toliko »kultura« propalo, da li je i propast »zapadne kulture« neminovna, i što ima da radi čovječanstvo, da se ona spriječi? Drugim riječima — što da se radi da se održi i ovjekovječi buržoasko društvo? Buržoaski

historičari se kreću u začaranom krugu. S jedne su strane kao ljudi od nauke primorani, da priznaju historijski razvoj, a s druge traže način, kako da ga zaustave, da bi očuvali svoje društvo. Oni ne govore o tome, da će poslije propasti njihova buržoaskog društva ili »kulture«, kako oni kažu, niknuti, — vjerojatno u teškim borbama — ali ipak niknuti, nova »kultura« na daljem stupnju historijskog razvoja, kao što je dosada u historiji uvijek bilo. Propast postojeće »kulture« za njih je kraj svijeta, poslije toga više nema ničega.

Autor dalje govori, da historičar mora osvijetliti prošlost, da bi osvijetlio svoju vlastitu egzistenciju, t. j. svoju sadašnjost. Zbog toga je nemoguće pisati historiju bez interesa za politiku. Historijsko istraživanje se kreće između političkog impulsa, koji tek omogućava historijsku interpretaciju, i političke »zapovijedi«, koja onemogućava historiju kao nauku. Hofer ponavlja Rankeovo shvaćanje, da historija do danas nije poboljšala politiku, ali ju je politika pokvarila. Autor govori o nacističkoj i sovjetskoj historiografiji kao o karakterističnim primjerima, kada je politika potpuno zarobila nauku, tražeći od nje da se posveti isključivo političkim i imperijalističkim interesima vlastite države. S toga stanovišta autor osuđuje usko šovinističku nacionalnu historiju, koja se ne obazire na svjetsku historiju.

Govoreći o sovjetskoj historiografiji, Hofer identificira marksizam sa staljinskom šablonskom ideologijom, koja je uspjela da unese još više magle u rasprave oko velikog problema održanja »zapadne kulture«. Hofer kaže, da je historijska nauka moguća samo u slobodnoj kritici i mnoštvu stanovišta, koje svako za sebe predstavlja djelić (Teilaspekt) istine, pa se marksistička ideologija vara, kada nastoji apsolutiziranjem ovog djelića iznuditi (erzwingen) istinu. Po autorovu mišljenju treba već jednom svršiti sa svim »jednostranim« teorijama o historijskim silama, i tek onda možemo prodrijeti do »univerzalne historijske slike«, koja bi nam mogla dati najveću moguću naučnu objektivnost i korist za suvremenu politiku. U zaključku autor sam sebi protivurječi, kada kaže, da će samo takva »univerzalna historijska slika« moći spoznati historijske sile, koje određuju sadašnjost i vode u budućnost. A zar to ne će biti opet jedna »jednostrana« teorija o historijskim silama, koje autor želi uništiti, samo s tom razlikom, da će on tu teoriju smatrati univerzalnom, a njegovi ideološki protivnici »jednostranom?« Hofer i drugi njemački historičari stalno barataju pojmovima »čovječanstvo«, »naše vrijeme«, »naša kultura«, a ne uzimaju u obzir njihov komplicirani sadržaj. Za njih je pogled na svijet, kao što je marksizam ili, danas na »Zapadu« moderne teorije Toynbeeja ili Jaspersa, samo dijelić istine, kao što različita mišljenja o nekom konkretnom historijskom pitanju, recimo o Francuskoj revoluciji, mogu stvarno svako po nešto, pridonijeti njezinu boljem shvaćanju. Oni u teoriji prelaze preko toga, da se ovdje radi o ideologijama različitih društvenih slojeva, iako to u svom historijskom radu znaju. Uzeti dijelić istine od Marxa, a dijelić od Toynbeeja i drugih, može samo takav apstraktni Hoferov »čovjek«, koji se doduše ne može izdići iznad svoga vremena, ali bi trebalo da se digne iznad svoje klase i drugih kategorija, koje manje više određuju njegovo stanovište. To se »općečovječansko«, »univerzalno« shvaćanje, kada se magla malo rastjera, svodi naprosto na propovijedanje klasnog »mira« u okviru postojećega buržoaskog društva, u kojem treba da napreduje samo tehnika, ali ne i društveni odnosi. Ovo shvaćanje postaje razumljivije, kad se sjetimo, da ovi historičari traže rješenje savremene krize isključivo na onom području historijskog života, koji mi nazivamo »idejnom nadgradnjom«, a njemački idealistički historičari »der geistige Unterbau«. Priznanje samoga Hofera, prema kojemu je točno, »dass unser Geschichtsbild den politischen

Erreignissen bislang immer beträchtlich nachgehinkt ist«, mogli bismo nadopuniti konstatacijom, da se to odnosi i na ekonomsku i socijalnu realnost, koju njemačka historiografija tek u maloj mjeri uzima u obzir u izgradnji svoje »sveobuhvatne historijske slike«.

U svom radu *Zur Bedeutung des Reichsgedankens*, Wilhelm M o m m s e n osuđuje ideju o prvom, drugom i trećem Reichu, kojom su tumači njemačkog imperijalizma projicirali svoje ekspanzionističke zahtjeve u prošlosti, i pokazuje, da se pojam »Reich« mijenjao kroz historiju i prema tome nije značio isključivo »Machtstaat«, kao što su to htjeli prikazati nacisti u svoje političke svrhe.

Jedan od dvojice urednika »Historische Zeitschrift«, Ludwig D e h i o, iznosi u radu: *Gedanken über die deutsche Sendung 1900—1918*, svoje mišljenje o borbi njemačkog imperijalizma za svjetsku prevlast u tom razdoblju i o njegovoj nesposobnosti da svoje tendencije zaodjene idejama, s pomoću kojih bi mogao predobiti i druge narode i prikazati se kao da izvršava jednu misiju u svijetu. Karakteristično je za Dehija, kao njemačkog idealističkog historičara, da razlog ovome »neuspjehu« tumači specifično njemačkim odstojanjem »duha« i »sile«, budući da usko prusko shvaćanje nije moglo ostvariti harmoniju s njemačkim duhom. Čitajući ovu raspravu pitali smo se, nisu li ovdje izraženi neki ostaci shvaćanja, koja bi već jednom trebala da pripadnu prošlosti. Tâ imali smo dojam, kao da autor žali »neuspjeh« njemačkih težnja za svjetskom hegemonijom, koje su mogle postići cij, da su Nijemci znali izmisliti prikladniju teoriju.

Nacionalno pitanje mnogo interesira njemačku historiografiju, ne samo u vezi s fanatičnim nacionalizmom njemačkog imperijalističkog razdoblja, već i zbog općenitog shvaćanja, da budući razvoj kreće u pravcu stvaranja saveza nacija odnosno nadnacionalne zajednice zemalja. Tako i Hans R o t h f e l s govori u članku *Grundsätzliches zum Problem der Nationalität*, o razlici između rješavanja nacionalnog pitanja u Zapadnoj i Istočnoj Evropi i o različnim problemima iz historijskog razvoja nacija, ali ne pridonosi objašnjenju samoga pojma — nacija.

U svom radu *Der deutsche Idealismus in sozialgeschichtlicher Beleuchtung*, Hajo H o l b o r n razrađuje Meineckeovo shvaćanje; da se prvobitno razgraničenje između Njemačke i Zapadne Evrope izvršilo u razdoblju njemačkog idealizma, pod kojim se shvaća »duhovni« pokret od 1770—1840. Njemački je idealizam nikao iz jednog određenog društvenog sloja i zbog toga nije mogao rješavati probleme ostalih klasa. Naprotiv, postao je elemenat daljeg raslojavanja njemačkog društva. Feudalizam je ostao važan faktor u njemačkom razvoju i osjećao se još u Weimarskoj republici, a njemački je idealizam, kao ideologija građanske klase, tražio samo apsolutnu slobodu mišljenja, smatrajući da su društvene i političke slobode manje važne. Općenito je prevladavalo mišljenje, da se državna organizacija može usavršiti odgojem sposobnih činovnika. Njemačka buržoazija, kojoj su se pridružile mnoge plemićke grupe, težila je za ostvarenjem »pravne i kulturne države« unutar »Machtstaata« i nije uopće išla za tim da ga sruši. Činovnički duh i nacionalizam, koji se razvio nakon Napoleonskih ratova, pomogli su jačanje vojničke države, u kojoj je vojska imala veća prava od civila. Autor zatim dodiruje pitanje odnosa njemačkog idealizma i crkve i sa svoga stanovišta prikazuje utjecaj njemačkog idealizma na marksizam. Marksisti su, stvorivši klasnu stranku radnika, dovršili nutarnje raslojavanje njemačkog naroda, koje je bilo naslijeđe njemačkog »Machtstaata«. I Holborn pripada onim historičarima, koji ne kane pisati »usku« nacionalnu historiju, već joj žele dati okvir svjetske historije. A ipak on kao Meineckeov đak, pod utjecajem

»Machtstaata«, koji svojom monstruoznošću zasjenjuje ostale historijske manifestacije, objašnjava raslojavanje njemačkog društva isključivo iz njega. Holborn ne vidi, da se klasno raslojavanje sa svojim unutarnjim sukobima odvijalo i ondje, gdje nije bilo »Machtstaata«, jer je to prije svega posljedica kapitalističkog razvoja.

U ovom broju nalazi se pored rasprava: *Regionalismus und ständisches Wesen als ein Grundthema europäischer Geschichte* od Dietricha Gerharda, i *Realpolitik zur Zeit des Krimkrieges — eine Sekulärbetrachtung* od S. A. Kaehlera također rasprava Gerharda Masura: *Arnold Toynbees Philosophie der Geschichte*. Engleski profesor Toynbee, taj novi meteor na nebu filozofije historije, izazvao je u Njemačkoj velike polemike. Mnogi su historičari oduševljeni njegovim »sistemom«, ali je ovo u toku 1952 već drugi članak u »Historische Zeitschrift« (v. Band 173 Heft 3, juni 1952, F. Hampl: Grundsätzliches zum Werke Arnold J. Toynbees), koji osuđuje Toynbeeja i prikazuje njegovu filozofiju kao konstrukciju, koja već graniči s akrobacijom. Masur kaže, da su Toynbeeja lansirali stanoviti religiozni krugovi u SAD, jer se on svojom »novostarom« teorijom zapravo vraća tumačenju historije na temelju teologije otkrovenja (Offenbarungstheologie). Toynbeejeva je teorija samo jedna, iako možda najpoznatija, u nizu ostalih, koje se rađaju iz suvremene »kulturne krize«, s ciljem da pridonese održanju »zapadne kulture«, koju ovaj put treba da spasi »univerzalna crkva«. Kritika Toynbeeja, koja u Njemačkoj, a i drugdje, pomalo prevladava pohvale, pokazuje, da elita njemačkih historičara, i pored svoje idealističke filozofije, znade odbaciti teorije, koje nemaju prave veze s historijskom naukom.

I ovaj nam broj »Historische Zeitschrift« pokazuje, da njemački buržoaski historičari sjedinjuju u sebi dvije protivurječne osobine: ozbiljan i točan naučni rad, solidno poznavanje materijala, koji proučavaju (u tom pogledu treba da od njih učimo!), s jednom filozofijom, koja se kreće u oblacima, a danas možda u okviru kulturne pojave »egzistencijalizma«, i koja cijelom tom, iako savjesnom naučnom radu, udara pečat rastrganosti, nedovršenosti i bezizglednosti, te mu onemogućava da napreduje prema svom cilju: dubljem shvaćanju savremenoga krvavog razvoja i traženju izlaza iz njega.

Mirjana Gross

ARCHIVES D'HISTOIRE DU DROIT ORIENTAL — REVUE INTERNATIONALE
DES DROITS DE L'ANTIQUITÉ I, BRUXELLES 1952.

Novi internacionalni pravno-historijski časopis, koji je nastao spajanjem dvaju starijih časopisa i koji je posvećen istraživanjima pravnog razvoja u starim mediteranskim i prednjoazijskim civilizacijama, donosi pod uredništvom Fernanda de Visschera i Jacquesa Pirennea u svom prvom svesku mnoge zanimljive rasprave i saopćenja.

G. Caradascia, u raspravi »Zakupni ugovor u Donjoj Mezopotamiji iz perzijske epohe«, iznosi jedan od problema, na koje je naišao pri obradi poznatog arhiva Murašu otkopanog u ruševinama Nipura (s oko 700 glinenih pločica), a odnosi se na institut zemljišnog zakupa iz doba Ahemenida. Kuću Murašu, u literaturi često nazivane bankarima, autor smatra upraviteljima zemljišnih dobara; oni su u 2. polovini V. st. pr. n. e. stajali na čelu poduzeća, koje se bavilo tim poslovima, i igrali su veliku ulogu u privredi tadašnje Babilonije.

HISTORIJSKI
ZBORNIK

GOD. V.

1952

BROJ 3—4

HISTORIJSKI ZBORNIK ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

Uređuje Redakcioni odbor: Oleg Mandić, Jakša Ravlić i Jaroslav Šidak (glavni i odgovorni urednik). Rukopisi za razmjenu šalju se na adresu: Historijski seminar, Filozofski fakultet, Zagreb, Trg Maršala Tita 14. Narudžbe za Historijski zbornik prima »Školska knjiga«, Zagreb, Ilica 28.

SADRŽAJ

	Strana
OLEG MANDIĆ, Bratstvo u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj	225—298
IVO MILIĆ, Perijeklo prava bližike na prvokup i otkup nekretnina	299—310
MIRJANA GROSS, Neke karakteristike socijalne demokracije u Hrvatskoj i Slavoniji	311—323

OCJENE I PRIKAZI

J. Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji (N. KLAIĆ — R. BIČANIĆ)	325—333
D. Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću. (J. TADIĆ)	333—343
Novi prilozi o dubrovačkoj diplomaciji. (J. LUČIĆ)	344—347
Z. Herkov, Statut grada Zagreba od god. 1732. (N. KLAIĆ)	347—350
R. Besarović, Vaso Pelagić (M. EKMEČIĆ)	350—354
Izdanja staroslavenskog instituta. (L. KOŠUTA)	354—360
Tabula Hebana. (M. VEDRIŠ)	360—365

ČASOPISI

Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslov. naroda pod turskom vladavinom, I i II. (S. M. TRALJIĆ)	367—372
Istoriski glasnik 1951, br. 1—2. (J. LUČIĆ)	372—376
Godišnjak Istor. društva Vojvodine 1951. (F. MOAČANIN)	376—380
Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti SAN 2, 1952. (J. RAVLIĆ)	380—383
Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, N. S. II, 1952. (N. ŽIC)	384—386
Historische Zeitschrift — u povodu 90-godišnjice života F. Meineckea. (M. GROSS)	386—390
Archives d'histoire du droit oriental — Revue intern. des droits de l'antiquité I, 1952. (K. BASTAIĆ)	390—394

ZNANSTVENE USTANOVE

JOSIP BUTURAC, Državni arhiv u Zagrebu	395—408
--	---------

BILJEŠKE

»Da li su Bosanci u XVII. v. znali za bogomile?« (S. M. TRALJIĆ)	409—410
Naše historijske čitanke. (S. M. TRALJIĆ)	410—413
G. Škrivanić, Dnevnik Dubrovčanina M. Pešića o Požarevačkom mirovnom kongresu 1718 g. (J. LUČIĆ)	413—414
V. Pelagić, Izabrani spisi I, 1952. (M. EKMEČIĆ)	414—415
Ekonomisti XVII. i XVIII. stoljeća. (D. NEŠIĆ)	415—419